

GILLETTE & L'ORÉAL, WOMEN USA

Alabama • Alaska • Arizona • Arkansas • California
Colorado • Connecticut • Delaware

GILLETTE & L'ORÉAL, WOMEN USA — VOL. I

L'ORÉAL THROUGH GILLETTE · 00

Prva etapa američkog putovanja: Aljaska, Arizona, Arkansas, Kalifornija, Colorado, Connecticut, Delaware. Otvara je Nulto poglavlje, arktički prolog zajednički svim šest svezaka serije.

Nulto poglavlje — zajednički uvod

Ovo uvodno poglavlje zajedničko je svim šest svezaka serije Women of the United States. Ovdje je preneseno u cijelosti i sklopljeno, kako bi se serija mogla čitati redom, bez ponavljanja.

NULTO POGLAVLJE

Ovdje svijet nije područje: on je granica. Sjeverni pol ne dočekuje, ne oprašta, ne ostavlja mjesta pogrešci. Bjelina vlada kao apsolutno biće, nijemo i bez sjećanja. Temperatura nije meteorološki podatak: ona je grabežljivac. Noć traje mjesecima, gnječi misli, izobličuje obrise ljudi, guta njihovu volju.

Zajednica je malo, male su i zatvorene. Inuiti, Jupici, arktički narodi žive ondje gdje nitko ne bi izabrao ostati. Ovdje je svaki pojedinac nužan za opstanak skupine. Ako nisi koristan, postaješ teret. A oni koji postanu teret nestaju u tišini, u snijegu, u logici okoliša koji ne daje ustupaka.

Znanstvene baze dodaju još jednu vrstu hladnoće: hladnoću hijerarhija. Ovdje je žena rijetka prisutnost, anomalija koja se mora prilagoditi ili podleći.

Na ovom mjestu pojam „nestanka” ne postoji. Postoji samo bjelina koja sve briše.

Žene Inuita i Jupika

Arktička djevojčica nije razmažena: ona je pripremljena. Rano uči odolijevati hladnoći, tami i gladi. Mora postati korisna klanu, jer ovdje identitet nije osoban. On je funkcionalan. Žena nosi teret obitelji i zajednice: hranu, vatru, djecu, kože, skrb. Nitko ne govori o pravima. Nitko ne govori o krhkosti. Depresija postoji, ali nema imena. Nasilje postoji, ali nema svjedoka.

Žena znanstvenih baza

Obrazovana, stručna, navikla na disciplinu. Dolazi kao istraživačica, tehničarka i liječnica. Brzo otkriva da Sjeverni pol ne priznaje kvalifikacije. Ovdje se računa samo psihička čvrstoća. Muške hijerarhije vladaju njome, a svaki znak slabosti tumači se kao slabost. To je okruženje u kojem snaga nije dovoljna: traži se krajnja samokontrola.

Zapadnjačka žena „izvana”

Odrasla u slobodi, dolazi uvjerena da može pobijediti hladnoću. Ali mjesto je slomi: samoća, sićušni prostori, beskrajne tišine. Baze nisu zajednice, one su mehanizmi. A žena, unutar mehanizma koji su osmislili muškarci, mora se boriti da ne nestane.

Putovanje na kraj svijeta

Moj susjed Antonio, zvani Nino, godinama je pričao o Sjevernom rtu, o ponoćnom suncu, o mjesecima bez tame. Bio je to san koji je držao u džepu, kao nešto nemoguće. Jednog svibanjskog jutra pozvonio sam mu na vrata i rekao samo ovo: „Spakiraj kovčeg. Vraćam se za sat vremena. Vraćamo se za 30 dana.” Pogledao me

iznenađeno, sretno. Njegova žena, zabrinuta, upitala je kakvi su nam planovi. „Jurimo za snom”, odgovorio sam.

Sjeli smo u auto. Naše su nas žene gledale kao da smo ludi. Ali ovo je putovanje bilo stvarno. Nino je već bio pun pitanja. „Kamo idemo? Koliko novca da ponesem?” „Opusti se”, rekao sam mu. „Bit ćemo ondje za 54 sata. Samo 5000 km. U novom smo Range Roveru. Uživaj u vožnji.”

Svaki 300 km morao sam stati: on, dvanaest godina stariji od mene, imao je svoj ritam. Ja sam imao vodu i tekućine; on je imao kavu i tjelesne potrebe. I što smo dalje išli, to je više pričao o svom životu. O stvarima koje nikada ne bih saznao da nije bilo te beskrajne ceste.

Dva muškarca sama u autu uvijek pričaju o ženama. On je upoznao samo svoju ženu. Smijao sam se. Umirio sam ga: „I mi smo takvi.”

Pitao me kako uspijevam ostati pri zdravoj pameti dok vozim 60 sati. Ispričao sam mu o Rusiji, kad sam s 22 godine vozio 51 sat da upoznam ženu koju nikada nisam vidio. „Udaljenosti nisu granice”, rekao sam mu. „One su izgovori. Ja ih nikada nisam imao.”

Dolazak u bjelinu

Ušli smo u Norvešku. Prenočište uz cestu. Ondje ćemo ostaviti auto i nastaviti saonicama.

Vodič je bio umotan, neprobojan. Kad je skinula naočale, otkrio sam da je žena. Norvežanka, šutljiva, izravna, ledena. Nino u sredini saonica, ona naprijed, ja sa svojih 190 cm straga, na začelju.

Još je bilo dnevno svjetlo. Sat mi je pokazivao vrijeme, ali mi nije govorio je li noć ili jutro. Bilo je to ponoćno sunce. Stigli smo do

Sjevernog rta.

Nino je plakao. Zagrlio me. Rekao sam mu, smijući se: „Pazi... ljudi bi mogli pomisliti da smo gejevi.” Smijali smo se, ali bili smo na rubu svijeta.

Onda je došao mrz: -52°C .

Ulazak u pravi Arktik

Odveli su nas u metalni kontejner da se presvučemo. Izuzetno teška, podstavljena odijela, zatvorena složenim patentnim zatvaračima.

Platio sam vodičicu. Nino je ostavljen u jednom igluu s nekoliko muškaraca; mene su ostavili u drugom, s jednom obitelji: starcem između 70 i 80 godina i tri žene između 30 i 50.

Bio je to zatvoren svijet. Jednostavan. Surov.

Muškarac se držao po strani. Žene su održavale ritam. A kupaonica je bila brežuljak pet metara od iglua: kaka se smrzavala prije nego što bi pala na tlo. Moje prvo piškenje postalo je žuta arktička zvijezda. Bio je to Sjever koji me pozdravljao.

Žena srednjih godina, Magi, govorila je malo engleski. Ostalo su bile geste, oči, ruke. Jezik hladnoće.

Kad nisam bio siguran kako se koristi odijelo, ona mi je, bez razmišljanja, dotaknula međunožje da mi pokaže skriveni patentni zatvarač. Nije bilo zlobe, nije bilo nelagode: samo funkcija. Opstanak.

Tri dana u igluu

Donijeli su hranu. Dimljenju ribu, sirovu ribu, bakalarovu jetru, kitov trbuh. I kuglice od morskog psa. Nije bilo izbora. Nije bilo

alternative. Bilo je to ono što priroda daje.

Onda sam pio: crvenu tekućinu. Mislio sam da je vino. Bila je to procijeđena, prokuhana, zaslađena kitova krv. Popio sam je. Dala mi je snagu kakvu nikada prije nisam osjetio. Iskonsku energiju. Pomislio sam da je kokain. Ne. Bio je to Sjever koji ulazi u tijelo.

Žene su me promatrale. Starac je izlazio u lov. Ja sam se odmarao i pio krv. Tri dana bez telefona, interneta, računala, bez Nina. Samo ja i one.

Nije bilo noći. Samo svjetlo, vatra, led i dah.

Tri su žene legle spavati. Tražio sam mjesto. Najmlađa je podigla ruku i pokazala mi da priđem bliže. Prasnule su u smijeh. Nisam razumio. Rekle su da sam ja njihov „Božić”.

Način da kažu da sam prihvaćen.

Pokušao sam im dati nešto novca da im zahvalim. Odbile su. Htjele su samo zagrljaj. I nekoliko riječi na kalabrijskom, da se osjete bliže.

Ondje sam shvatio vrijednost pravih darova: onih koji se ne mogu ni kupiti ni prodati.

Oproštaj vodičice

Nakon tri dana stigla je vodičica. Razgovarala je s tri žene sat vremena. Ja sam bio vani. Nisam razumio što govore. To nije bila moja stvar. Bio je to njihov jezik, njihov svijet, njihov zakon.

U kontejneru, dok sam se svlačio, ušla je vodičica. Znatiželjna. Izravna. Nordijska. Snažno me zagrlila. Poljubila me. Koža joj je bila bijela kao mlijeko. Oči plave kao kolovoško nebo.

Zamolila me da je odvedem. Učinila bi sve da izađe iz tog svijeta.

Nasmiješio sam se s poštovanjem. Nisam mogao. Nisam smio.

Ostavio sam joj samo jedno obećanje: „Ako ti nešto zatreba, napiši mi pismo. Pomoći ću ti.” Odbila je čak i novac. Bila je lijepa žena, ali usamljena. Samoća koja se ne vidi izdaleka. Samoća koju hladnoća ne oprašta.

Povratak kući

Otišli smo po Nina. Bio je oduševljen. Nije se htio vratiti. Ali ja sam imao dogovor s njegovom ženom.

Svima je pričao o svoja tri dana. Ja sam šutio. Nikada ništa nisam podijelio s tim čovjekom. Samo s papirom.

I tako, dok se Nino vraćao u svoj svijet, ja sam već bio na putu prema drugom. Drugo odredište. Drugi susret.

Dobro došli.

Epilog

Sjever te ne uzima: mijenja te. I nikada te

ne vraća cijelog. Muškarci dolaze na Sjeverni pol tražeći svjetlo, tišinu, fotografije, snove. Žene ostaju da bi preživjele.

Muškarci pričaju ono što su vidjeli. Žene prešućuju ono što su proživjele.

Muškarci se vraćaju. Žene ostaju. Ostaju u hladnoći, u kućama od snijega, u tišinama koje nitko ne čuje. Ostaju da bi podupirale zajednice koje ih ne slave. Ostaju da bi štatile djecu, starce, strance. Ostaju nevidljive.

Odande sam ponio samo jedno sjećanje: lijepu, nevjerojatno lijepu ženu, ali samu. Ne u romantičnom smislu. U ljudskom smislu. U

tragičnom smislu.

Razmišljanje

Sjever ne ubija tijelo. Ubija prisutnost. A ono što ostaje jest bjelina: mjesto gdje žene istodobno žive i nestaju.

Zato pišem. Jer krajnja mjesta ne pričaju svoju priču sama. A oni koji kroz njih putuju ne mogu si priuštiti luksuz šutnje.

Ne ja. Ne ja. Moja me zemlja rodila, a ostatak svijeta dočekuje me ne kao gosta, nego kao člana obitelji.

Iz apsolutne bjeline Sjevera spustio sam se u apsolutnu zbrku Sjedinjenih Država.

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Nemoguć zadatak

Raditi osamnaest godina za američku tvrtku daje vam nešto što vam nijedna druga tvrtka na svijetu ne može dati: radnu kulturu, procedure, jasnu misiju i sustav vrijednosti koje nisu teorija – one su svakodnevna praksa. Ne objašnjavaju vam ih; grade ih za vas. I to čine a da vas ne pitaju za dopuštenje.

Bio sam u uredu u New Yorku kad su mi ponudili posao kakav nikada nisam zamišljao. Ne promaknuće. Ne premještaj. Eksperiment.

Povjerljiv program, osmišljen da potvrdi jedan model ljudskih odnosa unutar Sjedinjenih Država. Nisu izabrali menadžere, psihologe ni trenere. Izabrali su ljude s određenom vrstom stvarnog iskustva. I pojavilo se moje ime – iako sam osamnaest godina radio u prodaji. Nisu gledali ulogu: gledali su um.

Test je bilo lako objasniti, a iznimno teško izvesti:

obići 50 američkih saveznih država u jednoj godini, sam birajući gradove i ostajući u svakoj barem tjedan dana.

Posljednja dva tjedna bit će prisilni odmor. Pokrit će sve troškove. Ja sam trebao samo živjeti, promatrati, razumjeti i svakog ponedjeljka predati izvješće. Ljudski, suh, precizan prikaz.

Potpisao sam ugovor. Javio sam kući. Ništa nisu pitali. Htjeli su samo znati je li stigla mjesečna opskrba. Ja sam se spremao suočiti s godinom u Americi. Oni su se, kao i uvijek, suočavali sa sljedećim mjesecom.

Za svaki slučaj, plaća mi se uplaćivala izravno na bankovni račun u Italiji. Bio je to uljudan način da mi kažu: „Ne radi gluposti. Živi s onim što imaš. Da vidimo tko si zapravo.”

Tek petnaest godina poslije dobio sam pristup svojim izvornim izvješćima, analizama i materijalu koji su prikupili o meni. Iz toga se rodila ova knjiga. Dobio sam odobrenje da je objavim, uz jedan uvjet: nikada ne imenovati tvrtku koja ju je naručila.

Nije važno. Ova priča nije o logotipima. Ona je o čovjeku u zemlji koju je nemoguće razumjeti ako je ne proživite iz prve ruke.

Da krenem od najudaljenije točke?

Logičan izbor bio je krenuti od rubova, a ne od središta. Iz dva jednostavna razloga:

1. Bio sam svjež na početku eksperimenta: velika lucidnost, najveća pozornost.
2. Krećući od krajnosti, mogao sam ispravljati kurs i čisto završiti putovanje.

Nisam morao krenuti iz Bostona ili Chicaga. Morao sam krenuti s granice. S mjesta koje je Amerika bilo samo na papiru.

Izabrao sam Juneau, glavni grad Aljaske. Izoliran. Dostupan samo brodom ili zrakoplovom. Grad koji ne pripada nikome. Savršeno mjesto za početak.

Optimizirati resurse

Prije polaska učinio sam ono što Amerikanac ponajprije cijeni: organizirao sam se kao profesionalac, a ne kao turist.

Nazvao sam tri najpopularnije zrakoplovne kompanije, one s najvećim domaćim mrežama. Za manje od sat vremena kupio sam knjižicu od pedeset domaćih letova s popustom od 60 %.

Bez vremenskih ograničenja. Bez ograničenja dana. Bez restrikcija. Samo jedan uvjet: iskoristiti ih u roku od godinu dana.

Isto sam učinio s hotelskim lancima, Uber taksijima i tvrtkama za najam automobila, a zatim pripremio pravi raspored etapa, načina, ali ne i vremena.

Bio sam spreman.

Bio je to moj prvi pravi uspjeh. Prvi znak da se znam kretati. Amerika nagrađuje one koji djeluju, a ne one koji čekaju.

Kad je tvrtka vidjela transakciju, učinila je ono što američka kultura uvijek čini: provjerila je pouzdanost.

Jesam li sposoban podnijeti godinu neprestanog kretanja? Jesam li sposoban nositi se s neočekivanim događajima, udaljenostima i hitnim slučajevima? Jesam li samostalan?

Zato sam prije polaska riješio još jedan ključan detalj:

pobrinuo sam se da na kreditnoj kartici imam mjesečni limit od najmanje 100.000 dolara.

Nije bio namijenjen trošenju. Bio je namijenjen tome da pokaže da ih znamo voditi. Amerikanci razmišljaju ovako: ako nemaš samostalnost, nemaš slobodu. A ako nemaš slobodu, ne možeš biti ocijenjen.

Od tog trenutka program više nije bio zadatak. Bio je misija.

A SADA STVARNO PUTUJEMO

Aljaska je dio Sjedinjenih Država samo po zemljopisu. To je drugi svijet.

To je mjesto gdje žene nestaju bez traga. Gdje prijava nikada ne stigne na odredište. Gdje su gradovi samo civilizirani otoci usred divljeg kontinenta.

Juneau je bio moj prvi test: glavni grad bez ijedne ceste koja ga povezuje s ostatkom zemlje. Komad Amerike koji se ne osjeća kao Amerika.

Ovdje sam počeo razumijevati nešto: putovanje neće biti zemljopisno. Bit će ljudsko.

BLOK 1 (Svezak I.)

Alabama – Aljaska – Arizona – Arkansas – Kalifornija – Colorado – Connecticut – Delaware – Florida – Georgia

BLOK 2 (Svezak II.)

Havaji – Idaho – Illinois – Indiana – Iowa – Kansas – Kentucky – Louisiana – Maine – Maryland

BLOK 3 (Svezak III.)

Massachusetts – Michigan – Minnesota – Mississippi – Missouri
– Montana – Nebraska – Nevada – New Hampshire – New Jersey
– Novi Meksiko

BLOK 4 (Svezak IV.)

New York – Washington

BLOK 5 (Svezak V.)

Sjeverna Karolina – Sjeverna Dakota – Ohio – Oklahoma –
Oregon – Pennsylvania – Rhode Island – Južna Karolina

BLOK 6 (Svezak VI.)

Južna Dakota – Tennessee – Teksas – Utah – Vermont – Virginija
– Zapadna Virginija – Wisconsin – Wyoming ALABAMA Alabama
nije samo jug Sjedinjenih Država. To je komad povijesti koji se
nikada ne ohladi. Ovdje ropstvo nije poglavlje: ono je sjena.
Segregacija nije sjećanje: ona je ožiljak. Vjera nije utjeha: ona je
kontrola. U ovoj državi sve je teško. Vrućina je teška. Obitelj je
teška. Tradicija je teža od svega. Religija steže kao remen oko grla.
Zajednice promatraju, sude, pamte. Ništa se doista ne zaboravlja.
Ništa se doista ne oprašta. A usred svega toga, tu su žene. Žene
koje vode cijela kućanstva, a da ih nitko ne imenuje. Žene koje
rade u tri smjene i ustaju u zoru da spremе djecu. Žene koje
nedjeljom mole u crkvi, a ponedjeljkom drhte u tišini. Žene čije
muževe iscrpljuje posao ili čiji muškarci ne rade ništa. Žene koje u
istom danu postaju majke, kćeri, bake i stupovi života.

Život žena u Alabami neprestano je njihalo:

– ima onih koje rano odlaze od kuće da se udaju, pobjegnu,
prebrzo odrastu

– ima onih koje se vraćaju zbog razvoda, izgubljena posla, prešućenog nasilja

To su iskovane žene. Ne krhke. Ne buntovnice. Ne žrtve.

Iskovane.

Njihov je otpor tih, ali apsolutan. To je snaga onih koji se ne smiju srušiti, jer ih nitko ne bi podigao.

Konobarica u zalogajnici

Mirisalo je na kavu i prženu hranu. I odmah sam se sjetio pravila koje vrijedi posvuda: što se mjesto čini siromašnijim, to je hrana bolja. Te sam istine naučio na cesti. I nikada me nisu prevarile.

Zvala se Carol.

Plavuša – prirodna, a možda i ne – izmučenih ruku, brzog osmijeha, ugaslih očiju. Svakoga je posluživala s istom umornom ljupkošću. I nitko je zapravo nije gledao.

Ja jesam. Kad vidim anđela na poslu, ne mogu je ne pozdraviti i ne pokloniti joj osmijeh. To je najmanje što mogu učiniti. Odvela me do stola. „Što želite jesti?” upitala je. Da smo bili u Italiji, rekao bih svoju istinu. Ipak sam pokušao:

„Želim vas.”

Pogledala me bezizražajno. Ili se pretvarala da ne razumije – kao neki domoroci koji, kad razumiju sve, kažu da nisu razumjeli ništa. Ponavljati nije imalo smisla. Onda sam naručio:

Hot dog. Pivo. I crnu američku kavu, s desertom.

Pobudio sam joj znatiželju. Vidio sam to po njezinim pokretima. Vratila se nakon nekoliko minuta: „Smjena mi završava za deset

minuta... mogu li sjesti?”

Pristao sam.

Sjela je pogrbljenih leđa, kao netko tko se nikada ne odmara.
Pogledala me u oči i rekla, bez drame:

„Prisiljena sam raditi ovaj posao. Muž mi je poginuo u Iraku.
Nemam djece, nemam rodbine. A ulica... to nije posao za mene.”

Nisam odgovorio. Ponekad je riječ uvreda. Uzeo sam je za ruku.
Čvrst stisak. Suh, čist pokret.

A u njezinu dlanu ostavio sam sto dolara.

Ustao sam. Izašao sam. Ne osvrćući se. Ali kroz staklo sam je vidio.
Skočila je na noge, kao iznenađena, kao povrijeđena, kao zahvalna.
Mucala je nešto što nije dopiralo do mene.

I ondje sam shvatio istinu o Carolinu životu:

Ona nikada ne sjedne.

Pjevačica gospela

Bila je nedjelja kao i svaka druga. Osjetio sam potrebu da
dotaknem svoje duhovno ja, a u Alabami to znači otići u crkvu.
Ondje vjera nije religija: ona je pozornica.

Pastor je završavao propovijed kad sam ušao kroz glavna vrata,
širom otvorena zbog vrućine. Nisam izabrao bočni ulaz. Htio sam
da se moj dolazak primijeti u toj maloj zajednici.

Ugledao me i glasno rekao: „Dobro došao, stranče.” Odgovorio
sam: „Dobro došao i ti.”

Sjeo sam. Orgulje su počele vibrirati: visok, poznat zvuk, onaj
„američki duh” koji me podsjeća na Arethu Franklin čak i kad

nitko nije slavan. A onda je ušla ona.

Njezin glas nije pjevao: on se oslobađao.

Bila je Afroamerikanka, ne od onih koje prolaze neopaženo, nego od onih koje ti sudbina samo jednom postavi pred oči da te podsjeti što ljudsko biće može učiniti kad ga život slomi. Glas joj je bio golem. Život joj je bio malen. Pjevala je nedjeljom da bi disala. Šutjela je cijeli tjedan da bi preživjela.

Kad je završilo, ljudi su ustali da odu, kao da se ništa nije dogodilo. Prišao sam. Bila je iznenađena: nitko se ondje nije zahvaljivao pjevačici gospela. To je kao da zahvaljuješ zraku: svi ga uzimaju zdravo za gotovo.

Stisnuo sam joj ruku. Dao sam joj malu zdjelicu, onakvu kakva se čuva za plemenite žene. Jer ona je imala sve, ili gotovo sve. Trebao sam joj samo ja. I na jednu minutu bio sam ondje.

„Tko ste vi?” upitala je. Odgovorio sam: „Ja sam jedan od anđela koji su se spustili sa stropa samo zbog vas. I zahvaljujući vama danas ostajem čovjek. Nikada se neću vratiti.”

Nasmiješila se. Dobar znak. Nisam ništa prodavao. Nisam ništa tražio. Upijao sam. Kao i uvijek.

Njezina je znatiželja upravo htjela prasnuti u pitanje, ali ja sam se već uputio prema izlazu. A onda se dogodilo.

Njezin me glas pozvao: „Gospodine! Gospodine! Stranče!” Glasan krik, pun zraka i nečega što nije bila bol.

Nisam se okrenuo. Znam razlikovati krik u pomoć od krika „zašto”. To je bio „zašto”. I nije mu trebao odgovor. Moj je dar ostao kraj njezinih nogu. Bio je to moj znak. Ona će pisati o ostatku svog života, kojemu nitko nikada nije zapljeskao.

Studentica

Živjela je među knjigama i prikrivenom diskriminacijom. Sjedio sam ispred kampusa i čekao bivšu kolegicu koja je ondje postala profesorica. Kampus je bio pun mladih koji su trčali naokolo, smijali se, pretvarali se da ih nitko ne promatra. Ne i ona. Ona je promatrala.

Kad je stigla moja bivša kolegica, snažno me zagrlila. Studentica je vidjela prizor. Nije skrenula pogled. I dok sam uzvraćao zagrljaj, gledao sam nju. Samo nju.

Profesorica je morala žuriti na druge obveze. Ostavila me nasred dvorišta s brzim pozdravom i nostalgičnim izrazom. Otišao sam sjesti na rub fontane, pokraj studentice. Nasmiješila se. Jedan od onih osmijeha koji nisu ni poziv ni obrana: oni su istina.

„Koji su tvoji snovi?” upitao sam je. „Mlada si, pametna... i vraški lijepa.”

Nije pocrvenjela. Nije se napuhala. Odgovorila je kratko, kao netko tko je naučio živjeti sa stvarnošću:

„Sanjam da ću pobjeći s Juga.

Ali Jug me prati posvuda.”

Kimnuo sam. „Znaš li odakle sam ja?” Odmahnula je glavom. „Iz Južne Italije.” Zastala je na sekundu. Onda se nasmijala. Kratak smijeh, od onih koji otvaraju prozor prema teretu.

Malo smo razgovarali. Ali bilo je dovoljno.

„Rođeni smo da se borimo s identitetom, prošlošću i očekivanjima”, rekao sam joj. „Uvijek tražimo od drugih da se promijene, ali prava promjena počinje u nama samima.”

Bila je mlada. Ali teret koji je nosila nije bio mlad. I nosila ga je dostojanstveno.

Prije nego što sam otišao, htio sam joj ostaviti nešto što nije bio ni govor ni obećanje. Samo istinu.

„Zapamti, draga:

Jug je Sjeveru ono što je žena muškarcu.”

Pogledala me. Razumjela je. Ništa drugo nije trebalo.

Ustao sam. „Bok. I sretno.”

Nije odgovorila. Samo se nasmiješila. A taj je osmijeh imao više budućnosti od cijelog kampusa.

Žena moderne plantaže

Imao sam sastanak s predsjednikom državne gospodarske komore. Prije sam u Italiji bio vijećnik, a određene institucionalne dinamike, čim ih ponovno vidiš, same izrone u sjećanju. Bio je visok, mršav i elegantan. Zlatni sat. Suptilan miris drevnog bogatstva. Onog kojim se ne razmeće: nosi se. Jer bogataši ovdje ne mirišu na novac. Mirišu na sve.

Bio je ponosan na svoju državu. Previše ponosan. Uvjeren da gospodarstvo Alabame drži cijelu naciju, odlučio je to dokazati tako da me odvede na plantažu pamuka. Najprije zemlja. Onda prerada. Onda moderna poljoprivredna industrija, ona koja je skinula lance, ali ostavila iste ritmove.

I ondje sam je vidio.

Sunce joj je pržilo leđa. Pokreti su joj bili užasno spori, precizni, bez ijedne pritužbe. Bila je žena u punoj zrelosti, s licem koje kao

da je isklesao umor. Obitelj na plećima. Koža izbrazdana. Oči tvrde. Ritam nekoga tko si nikada ne dopušta pogrešku, nikada.

Pitao sam predsjednika smijem li razgovarati s radnicima. Htio sam „bolje razumjeti”, rekao sam. Izgovor. Htio sam samo razgovarati s njom.

Prišao sam. Kleknula je i poljubila mi ruku. Drevna gesta, neprikladna, izvan vremena. Odmah sam je zaustavio.

„Ustanite”, rekao sam joj. „Nisam biskup. Ni papa. Samo sam čovjek kao vi.”

Nije odgovorila. Jedva me pogledala, kao što gledaju oni koji si ne mogu priuštiti da doista gledaju. Nekoliko sam sekunda šutio. Onda sam otišao. Ali nije bilo gotovo.

Sljedećeg dana vratio sam se sam. Htio sam je ponovno vidjeti bez političke predstave oko sebe.

Čekao sam da radnici izađu. Kad me ugledala, spustila je pogled. Stidljivost. Poštovanje. I potisnuta želja da progovori.

Zaustavio sam je polaganom gestom, ne namećući ništa. Ona je bila lice skrivenog kontinuiteta Juga: drevnog rada koji nikada nije izbrisan. Samo bolje skriven.

Uzeo sam je za ruku. Pružio sam joj malu sličicu Padre Pija koju uvijek nosim sa sobom. Na poleđini sam napisao:

„Bol se ne zaboravlja kad prođe.

Zaboravlja se tek kad oprostiš.”

Ništa drugo nisam rekao. Nije bilo potrebno. Kimnula je malom gestom, nevidljivom drugima. Ali za mene je to bilo sve.

Epilog – Alabama

Alabama nije država: ona je presuda. Mjesto gdje prošlost ne prolazi, a sadašnjost ne traži dopuštenje. Sve je još uvijek zapisano u dva retka: tko stoji i tko pada. I uvijek je onaj tko stoji žena.

Vidio sam četiri različita lica, ali istu istinu: konobaricu koja nikada ne sjedne, pjevačicu gospela koja pjeva da bi disala, studenticu koja sanja da će pobjeći s Juga koji je vreba, radnicu na novim plantažama, nasljednicu drevnog rada. Četiri priče. Isti korijen. Ista tiha borba.

U Alabami žena živi unutar vjere koja štiti i kažnjava, obitelji koja podupire i guši, zajednice koja promatra i sudi. Pa ipak odolijeva. Ne popušta. Ne lomi se. Ne opravdava se.

Muškarci opisuju svoj Jug kao izvor ponosa. Žene ga proživljavaju kao kušnju.

Razmišljanje – Alabama

Istina je jednostavna: gdje muškarac pokazuje ime, žena vlada svijetom.

Alabama me naučila da nekim životima ne treba glas da bi vrisnuli. Treba im netko tko će ih slušati. A ja sam, još jednom, učinio ono što znam: proći, promatrati, razumjeti i onda otići ne remeteći ništa.

Jer američki Jug, kao i globalni Jug, ima pravilo koje vrijedi stoljećima: oni koji ondje žive ne mijenjaju se. Mijenjaju se oni koji ih vide.

Ja sam to vidio. I neću ostati isti.

ALJASKA

Aljaska nije država: ona je živa granica. Područje veliko kao kontinent, gdje je čovjek gost, a priroda odlučuje. Ima gradova povezanih samo zrakom. Sela koja liječnika vide jednom mjesečno. Domova gdje je struja luksuz, a topla voda povlastica. Ovdje hladnoća nije klima: ona je lik. Oblikuje ljude, kroji navike, nameće tišinu. Život je sazdan od nemogućih udaljenosti, teškog rada, izolacije koja kopa duboko i mijenja način na koji govorimo, volimo i preživljavamo.

Starosjedilačke zajednice nose stoljeća tradicije. Žene su kamen temeljac: održavaju dom, odgajaju djecu i drže zajednicu na okupu. Ali one nisu glas. Često nemaju prostora da podijele ono što trpe.

U gradovima – Anchorageu, Fairbanksu, Juneauu – svijet se kreće brže, ali samoća ostaje ista. Žene dolaze tražeći posao, slobodu, budućnost. Mnoge završe progutane predgrađima, smjenama u naftnim kompanijama, lošim vezama, šutnjom institucija.

Na Aljasci, kad žena padne, zvuk ne dopire nikamo. Hladnoća sve prekriva. A ono što nestane ostaje nestalo.

Taksistica

Bila je dovoljna vožnja od zračne luke do hotela. Četrdeset i pet minuta po zaleđenoj cesti, a četrdesetogodišnja udovica nije prestala razgovarati sa mnom ni sekunde. Na Aljasci je uvijek tako: ljudi žive sami, ali kad sretnu nekoga tko sluša, otvore se kao da im je posljednji dan.

Odlučio sam da ću cijelo to putovanje biti pisac. Bez uloga, bez tvrtke, bez testova. Ostao sam anonimn, jer, istini za volju, ni ja zapravo nisam znao što tražim. Znao sam samo da mi netko plaća

da razumijem nešto što oni ne govore. Počela je s uobičajenim pitanjima: godine, posao, jesam li oženjen, imam li djece. Jednostavno sam odgovorio: „Zaručen sam.”

Prasnula je u smijeh. A smijeh je na Aljasci putovnica za povjerenje žene. U tom sam trenutku bio unutar njezina svijeta.

Stigli smo do hotela. Parkirala je i našla izgovor da me s kovčegom otprati do sobe. Odmah sam shvatio nešto: kad žena nešto želi, ne pita. Uzme.

Bio je to prvi znak da moram biti oprezan. Nije bilo riskantno, bilo je s poštovanjem: žena koja noću sama vozi po Aljasci neće doživjeti četrdesetu ako nije naučila čitati muškarce bolje od ikoga.

Ostali smo prijatelji. Pišemo si i danas. Traži savjete, i svaki put ponovi istu rečenicu:

„Imaš rješenje za tuđe probleme, ali za sebe nemaš problema. Imaš prilike.”

Žena koja vozi po ledenoj hladnoći da bi preživjela. I koja nikada nije prestala razumijevati druge više nego što su oni ikada razumjeli nju.

Granična policajka

Ujutro sam izašao u šetnju. Uvijek činim isto kad putujem: dokumente i novčanik ostavljam u hotelu, a nosim samo hotelsku posjetnicu. To je navika koju imam godinama. Promatrao sam kuće, hladnoću, tišinu Aljaske kad su, bez upozorenja, stigla dva policijska automobila. Dvije policajke iskočile su, zaustavile promet, razvukle žutu traku i ogradile prostor kao da se upravo dogodilo ubojstvo.

Stajao sam i gledao, ali nakon nekoliko sekunda jedna mi je od njih naredila da ostanem gdje jesam. Htjele su me ispitati kao svjedoka.

Svjedok čega?

Nisam ništa vidio. Bio sam samo čovjek u šetnji.

„Slučaj” je bio ovaj: pas se ugušio na smrt. Netko ga je hranio hot dogovima bez vode. Na Aljasci je i to zločin.

U tom sam trenutku pomislio da sam zalutao na filmski set. Ali bilo je stvarno. Bila je to Aljaska. I ja sam bio ondje.

Pomogle su mi da uđem u njihov automobil i odvezle me natrag u hotel po dokumente. Jedna je od njih dobro govorila francuski i počela mi postavljati pitanja na njemu.

Pas je bio mrtav. Krivca je trebalo pronaći. Ja sam bio ondje, dakle bio sam otvoren za ispitivanje.

Rekao sam da volim životinje. Da u Italiji imam dvije. I to je, u onoj neobjašnjivoj sjevernoameričkoj logici, bilo dovoljno da me smatraju „neosumnjčenim”.

Napetost je popustila. Formalnosti su ishlapjele. I stigao je poziv na večeru.

Policaјka je, bez odore, imala u sebi vatru kakvu ne biste očekivali usred leda. Zaboravite stereotipe o Meksikankama ili Španjolkama: žene s Aljaske vruće su zbog preživljavanja, ne zbog igre.

Večera je bila jednostavna, izravna i bez pretenzija. Moje su je šale nasmiјavale kao što se nije smijala godinama. Ovdje, na tako zabačenim mjestima, smijeh je rijetka roba.

Na kraju smo se oprostili bez obećanja i očekivanja. Ostala je samo jedna stvar, snažna i oštra:

Tišina.

Ona koja na Aljasci uvijek dolazi nakon svake priče. I teža je od leda.

Djevojka sa sveučilišta

U hotelu sam pitao gdje je knjižnica. Za mene je ona oduvijek idealno mjesto: tišina unutra, riječi vani. Mjesto gdje se ljudi odijevaju u mir, samo da bi se vratili onakvi kakvi su bili čim izađu kroz vrata.

Odmah sam zapazio Elgu – tajnicu. Nosila je moderne naočale s crvenim okvirom. Detalj koji na ženi sa Sjevera odaje stil, karakter i prirodnu senzualnost. Pozvao sam je na pauzu za kavu. Nije dvaput razmišljala: zaključala je knjižnicu i izašli smo.

Stigli smo do autobusne stanice, ali naš je autobus otišao samo nekoliko minuta prije. Poziv koji nikada nije prošao. Propušteni vlak. Jedan od onih malih lomova koji postanu prilike.

Nije klonula duhom. Uхватила me pod ruku kao da me poznaje godinama i odvela me u svoj dom. Skuhala je engleski čaj, dala kekse, priredila jednostavnu, gotovo djetinju dobrodošlicu. Ja sam bio Talijan koji se slučajno ondje zatekao, ona mlada studentica koja traži komadić budućnosti. U toj maloj, urednoj dnevnoj sobi shvatio sam jedno: ljubaznost je na Aljasci kratka gesta. Neposredan čin. Nije formalnost: nužnost je.

Tražila je muža. Nije to rekla, ali bilo je očito u svakom njezinu pokretu. Učinio sam jedino što doista znam: dao sam joj nekoliko

savjeta. Nisam ja bio taj koji ju je trebao držati za ruku. Došao sam na svijet da dajem, a ne da uzimam. I to nije bilo moje vrijeme.

Tri godine poslije primio sam e-poruku. Fotografiju. Ona, s djetetom u naručju. I samo jednu rečenicu:

„Dala sam mu tvoje ime.

Ne iz ljubavi. Iz poštovanja.”

U zemlji gdje mraz sve prekriva, ponekad je dovoljna mala gesta da ostavi trag koji se nikada ne otopi.

Domaćica

Shvatio sam da odustajem od svoje dijete. Jest i samo jednom dnevno bilo je u redu na putovanju, ali ne na mjestu kao što je Aljaska, gdje te hladnoća troši ne pitajući za dopuštenje. Odlučio sam napustiti restoran i otići na tržnicu. Bio je to najlogičniji izbor: dobro jesti i bolje promatrati mještane.

U provincijskim supermarketima razumiješ sve: kako se odijevaju, koliko troše, kako gledaju svoju djecu, kako se nose s umorom. To je najiskreniji izlog grada.

Uzeo sam vrećicu talijanskog pršuta i malo mozzarelle od bivoljeg mlijeka – rijedak luksuz u toj ledenoj hladnoći – kad su me puna kolica udarila u bok. Instinktivno sam pomislio da je slučajnost. Ali po mom iskustvu, žene ne čine ništa „slučajno”. Uvijek znaju kamo idu.

Pogledala me i rekla: „Pršut i mozzarella... mora da ste Talijan?” U sekundi je shvatila sve: nacionalnost, ukus, čak i eleganciju kupnje.

Zvala se Rose, imala je pedeset i šest godina.

Živjela je s kćeri, zetom i dvoje unučadi. Bili su njezina radost i njezin teret. Žena od onih koje drže kuću na površini, a nitko to ne primjećuje.

Predložio sam kavu u obližnjem kafiću. Prihvatila je bez oklijevanja. Završila je kupnju, stavila je u auto i dovezla se natrag do mene.

Za stolom je počela pričati. Mnogo. Slušao sam. Nisam prekidao. Ponekad je najjača riječ tišina koju prepustiš drugome.

U jednom se trenutku nasmiješila i rekla: „Talijan, ljubav, mama, pizza, špageti...” Uobičajena fraza sazdana od stereotipa, ali sa stvarnom nježnošću. Zapitao sam se je li pročitala neku moju knjigu.

Onda je rekla: bila je spisateljica. I kupila je jedan moj tekst, objavljen pod pseudonimom. Na sreću: nije me prepoznala.

Nastavila mi je pričati o svom životu, o punoj kući, o danima koji su svi isti, o strahu da njezinim unucima ne bi ništa nedostajalo, o ljubavi koja se ne može izraziti jer se čini samorazumljivom.

Kad je napokon stala, pogledala me u oči. Bio je to jedan od onih pogleda koji govore više od tisuću riječi.

Rekao sam joj samo ovo: „Sutra ću kupiti vašu knjigu. A onda ću vam poslati recenziju.”

Bila je dirnuta. Glas joj je lagano zadrhtao: „Hvala vam. Ne znate koliko mi je značilo što sam vas upoznala. Kakva elegantna, pristojna osoba... Jesu li svi Talijani takvi?”

Odgovorio sam kao što uvijek odgovaram: „Gledajte ruke i stopala. Ondje se može razumjeti odakle osoba doista dolazi.”

Rose se nasmiješila. Bio je to osmijeh nevidljive žene koja je na jedno poslijepodne prestala biti nevidljiva.

Epilog – Aljaska

Aljaska vas niti dočekuje niti odbija. Ona vas promatra. Mjeri vas. Drži vas u neizvjesnosti dok ne sazna jeste li dovoljno poštteni da ostanete još jedan dan ili dovoljno razumni da odete.

U ovoj državi udaljenost nije zemljopisna: ona je ljudska. Ljudi žive u tišinama koje traju nekoliko sekunda, ali ovdje postaju mjeseci. Samoća je njihov materinski jezik. A žene su te koje ga najbolje govore. Vidio sam četiri žene u četiri različite uloge, i sve su imale jedno zajedničko: nisu nikoga čekale.

Taksistica je vozila da ne bi stala. Policajka je nadzirala svijet koji se nije dao nadzirati. Studentica je tražila budućnost na mjestu koje joj je oduzimalo sadašnjost. Domaćica je držala cijelu kuću, a da je nitko nije vidio.

Na Aljasci žene ne pitaju. One djeluju.

To je mjesto gdje je život kratak, noć duga, a istini ne trebaju gledatelji.

Razmišljanje – Aljaska

Aljaska me naučila nešto jednostavno i žestoko: svijet nije podijeljen na muškarce i žene. Podijeljen je na one koji nose teret i one koji ga stavljaju na druge.

U ovoj državi teret nose one.

Nisam vidio krhkost. Vidio sam dostojanstvo. Vidio sam mir koji ne dolazi iz spokoja, nego iz navike na oluju. Vidio sam žene koje se ne žale jer znaju da ih, kad bi se žalile, nitko ne bi slušao.

Žene s Aljaske nisu nevidljive zato što ih nema. Nevidljive su zato što ih nitko ne gleda dovoljno dugo da ih doista vidi.

One su majke bez vremena, radnice bez radnog vremena, čuvarice bez publike. One su dio društva koji ne traži pljesak. I nikada ga neće tražiti.

Žene s Aljaske ne pričaju o onome što proživljavaju. Zato to sada činim ja.

ARIZONA

Arizona je otvorena rana u pustinji. Prostranstvo prašine, kanjona i tišina koje ne psuju, one sude. Ovdje sunce ne grije. Ono prži. A noć nije svježja. Ona dijeli.

To je granična država, gdje svaka cesta nosi nekog sumnjivca. Imigranti, agenti granične patrola, starosjedilačka plemena, veterani, vozači kamiona, samohrane žene, razorene obitelji: svi izmiješani u nemilosrdnoj vrućini.

Gradovi se čine modernima, ali čim izađete iz perimetra, osjetite istinu: Arizona je pustinja, raseljavanje, droga, sukobi kultura, starosjedilački korijeni koji nikada ne izumiru i samoća koja nema obzora.

A žene? Ovdje žive u oku oluje: između granica i identiteta, između preživljavanja i ponosa, između nasilja i slobode.

Žena iz Arizone može biti bilo što: – starosjediteljica iz plemena Hopi ili Navajo– meksička imigrantica– samohrana majka iz grada duhova– službenica granične patrola– medicinska sestra u rezervatima– studentica iz Phoenixa koja sanja o bijegu.

Ali u svakoj ulozi postoji isti teret: odolijevati, a da ne možeš stati.

Granična policajka, 38 godina

Susret s policijom, bilo gdje u svijetu, uvijek je test društva u kojem se nalazite. Uvijek sam ga doživljavao kao izravan sukob s područjem, njegovim pravilima, njegovim ograničenjima, njegovim duhovima.

Toga poslijepodneva unajmio sam automobil da se osjećam slobodno i neovisno. Bio sam uvjeren da je cesta moja. Ali u Americi cesta nikada nije tvoja. Ona ti duguje.

Vozio sam četiri sata bez stajanja. Onda pet. Pustinja Arizone ne oprašta: beskrajni kanjoni, tišine od kojih se ježiš, milje koje se sve čine jednakima.

A onda sam ga ugledao. Policijski automobil s upaljenim svjetlima. Naredba da stanem.

Izašla je žena. Imala je izrazito meksičke crte lica, intenzivne crne oči, tamnu kosu skupljenu straga, crvene usne. Tamne Ray-Banice i tijelo koje kao da je isklesano iz same pustinje. Bez razmišljanja, rekao sam joj:

„Jeste li vi pobjegli s izbora ljepote?”

Nije se dala dirnuti. „Ne budite duhoviti. Izvadite papire ili ću vas uhititi.”

Vrlo lucidna. Smrtonosna. Profesionalna.

Predao sam joj sve. Uobičajena pitanja: zašto sam tako blizu granice, odakle dolazim, zašto satima vozim ravno. „Ne mogu reći da berem gljive”, odgovorio sam. „Želim vidjeti pravu Ameriku, onu koju ne nađete u knjigama.” Naredila mi je da izađem iz auta. Provjerila je sve. Onda me proučavala. „Zašto nemate alkohola? Zašto ne pušite?” „Bivši sam ragbijaš. Ostao mi je samo jedan

porok.” „Hrana?” rekla je. „Ono što želim ne može se jesti. Može se samo voljeti.” „Pas?” nasmijala se. „Ne.” Ukočila se. Shvatila je da idem predaleko. Bio je to opasan teren: ona je imala moć, autoritet, pa čak i karakter koji ne traži dopuštenje. „Može li se znati ono što se može samo voljeti?” upitala je. „Naravno. Ona od koje je sve počelo, ona koja nas je stvorila, ona koja nas održava na životu, ona koja nas nosi naprijed.” „Tko?” „Žena. Zar niste shvatili?” Nije odgovorila. Vratila mi je dokumente. „Vratite se. Ovo nije vaš put.” Poslušao sam. Bilo je to najpametnije što sam mogao učiniti. Onda je došla noć.

A u deset sati, u predvorju svog hotela, vidio sam je kako ulazi. U civilu. Isti pogled. Ista snaga. Žena koja je točno znala što želi.

Prišla je. „Mogu li dobiti piće?”

„Ne”, odgovorio sam. I ustao.

Uhvatila me za ruku. „Zašto odlazite?”

Pogledao sam je u oči i rekao istinu:

„Bježati od opasnosti nije kukavičluk. To je zdrav razum.”

I otišao sam.

Žena iz plemena Navajo

Toga sam se jutro probudio kasno. Kasnije sam trebao govoriti u kampusu, kao gost predavač. Zgrabio sam radnu torbu, sišao na parkiralište i ušao u prvi autobus s natpisom „Campus”.

Jednostavna, glupa, nevina pogreška.

Nakon sat vremena još uvijek nisam ništa prepoznavao. Druge ceste, drugi krajolici, i nitko nije izlazio. Onda je autobus stao. Kraj linije.

Rezervat Navaja.

Sljedeći autobus polazio je tek idućeg dana. Bez telefona, bez veze, bez načina da obavijestim kolege. Morat ću se pojaviti idućeg dana i objasniti nesporazum. Događa se. Život ne upozorava.

Čim sam ušao u rezervat, indijanski poglavica zagrlio me kao rođaka koji se vraća nakon mnogo godina. Upoznao me sa svojom ženom, kćeri i bliskom rodbinom. Pokazali su mi okolicu, ponudili mi piće i usput rekli:

„Danas poslijepodne priređujemo zabavu za tebe.”

Čekali su nekog drugog. Ja sam se ondje našao slučajno. Ili ponekad sudbina dolazi prerusena u pogrešku. Nasmiješio sam se. Prihvatio sam. Pustio sam pustinju da odluči.

Bizonovo meso. Kolači od krvi. Krumpiri, paprike i luk. Pivo i alkohol bez ograničenja. Posvuda tradicionalna odjeća. Vatra je gorjela. Spori bubnjevi. I poglavičina kći koja mi stavlja šešir s bijelim perom.

Bila je prava Navajo. Šutljiva. Pozorna. Navikla sve vidjeti i ništa ne reći. Jedna od onih žena koje odrastaju usred tradicije, rada, domaćih rana koje nitko ne prijavljuje i identiteta koji ne umire ni pod betonom.

Zabava je trajala do kasno u noć. Prizori koje sam gledao u filmovima Johna Waynea, ali obrnuto: oni nisu bili napadači. Bili su preživjeli.

Dali su mi da spavam u poglavičinu tipiju, ležeći na bizonskim kožama. Bez odjeće. Drevni obred. Prihvatio sam. Nisam bio ondje da se suprotstavljam svijetu koji me dočeka. Nakon nekog vremena ušla je poglavičina kći. Isti stil. Bez riječi. Samo prisutnost.

Onda su stigli poglavica i njegova žena, svatko u svojim kožama, svatko na svom mjestu. Provjerili su svoju kćer. I provjerili su mene. Sretni. Mirni. Kao da je sve na svom pravom mjestu.

Sljedećeg sam jutra tražio kupaonicu. Pokazala mi je trstik i rijeku.

Pokušao sam se oprati u rijeci, ali voda je bila mutna i puna riba. Ušao sam u trstik. Činilo se čisto.

Prevario sam se.

Čim sam se smjestio, izašla su dva Indijanca s novinama u rukama, kao da je to najnormalnija stvar na svijetu. Onda treći. Onda još jedan.

Cijelo je selo sralo u isto polje trske.

A ja sam mislio da sam sam.

Autobus natrag u civilizaciju upravo je trebao krenuti. Nisam ga smio propustiti.

Poglavičina kći me zaustavila. U očima joj je bila sumnja. „Hoću li te opet vidjeti?”

Dao sam joj svoj laptop. Način da ostanemo u kontaktu. Prilika.

Ali taj se kontakt nikada nije dogodio.

Jer šutnja Indijanaca nije odsutnost. Ona je povijest. Ona je zakon. Ona je sjećanje koje ne traži potvrdu.

Medicinska sestra iz grada duhova – 45 godina

Štitnjača mi je počela raditi probleme. Nisam jeo, a debljao sam se. Klasika.

Pokušao sam u ljekarni: bez recepta, nema lijeka. Pokušao sam u supermarketima: nema verzija bez recepta. Jedina preostala mogućnost bila je bolnica.

I ondje sam je upoznao.

Conchita.

Medicinska sestra. Četrdeset i pet godina. Živjela je u napuštenim krajevima Arizone, gdje vrućina pritišće kao kletva, a noć je puna predoziranja, dalekih sirena i praznih kuća. U gradovima duhova ljudi nestaju i dok su još živi.

Pogledala me. Svakog je dana viđala očajnike, ovisnike, ozlijeđene, razorene obitelji. Netko poput mene – stranac, u odijelu, pristojan, i ovdje samo zbog lijeka za štitnjaču – nije bio na popisu hitnih problema.

Pa ipak, procedura je bila nepremostiva prepreka. Obamacare je pružao skrb svima, da, ali samo ako su hospitalizirani.

Ja nisam trebao biti hospitaliziran. Trebao sam samo nastaviti živjeti.

Nisam inzistirao. Nije bilo potrebno. Samo sam joj rekao da sam odsjeo u obližnjem hotelu. Ostavio sam joj svoje ime: Ferdinando. Ništa više.

Otišao sam. Te noći, oko ponoći, zazvonio je hotelski telefon. Recepcionar me pitao smije li pustiti neku gospođu gore ili bih radije sišao u predvorje.

Izabrao sam sići.

Conchita je bila ondje. U civilu. Bez odore, bez uloga.

„Možemo li razgovarati?” upitala je. Kimnuo sam.

Otišli smo u obližnji pub. Sjedeći jedno nasuprot drugome, posegnula je ispod stola i pružila mi malu bijelu omotnicu. Unutra, moji lijekovi. Dodala mi ih je onako kako se droga dodaje ovisnicima. S istim oprezom, istim rizikom, istom tajnovitošću.

Nisam razumio zašto je to učinila. Ništa je nisam tražio.

Shvatio sam tek kad je progovorila.

„Nije stvar u lijeku”, rekla je. „Stvar je u načinu na koji ste tražili. U načinu. U manirama. U stilu.”

Pogledala me u oči. Žena koja provodi dane usred krikova, hitnih slučajeva, nasilja i siromaštva odmah prepoznaje one koji ne žele uzimati, nego samo živjeti.

„Ne radim to za svakoga”, dodala je. I znao sam to.

Usred pustinje pune odsutnosti, jedna nevidljiva žena odlučila je biti prisutna.

Sobarica iz Tucsona – imigrantica od 22 godine

Poslijepodne mi se prijelo nešto slatko. Nije to bila glad, bio je to nedostatak nježnosti, i znao sam to. Najjednostavniji lijek bio je sjesti u restoran i naručiti nešto slatko.

Konobarica je stigla odmah. Sitna, vitka, krhka tijela, ali brzih pokreta. Izgledala je kao sestra Speedyja Gonzalesa u suknji: provlačila se među stolovima kao da su joj gležnjevi u plamenu.

„Koliko ti je godina?” upitao sam je.

Nije ni pogledala blokić. Prostrijelila me pogledom.

„Što te briga? Potroši, plati i odlazi. A ako mi budeš dosađivao, zovem policiju.”

Dvadeset i dva kilograma tijela. Dvadeset tona karaktera. Čisti dinamit u staklenci.

Vlasnik je odmah izašao i ispričavao se. Vidio je sve. Ja nisam učinio ništa loše, ali ona nije bila od onih koje analiziraju: reagirala je.

Ispričala mi je svoju priču. Stigla je iz Meksika bez ičega: bez novca, bez obitelji, bez valjanih dokumenata, bez sigurnosti. Posluživala je za stolovima da bi preživjela i nadala se budućnosti koju Arizona rijetko nudi.

Žurila se. Sva žurba ovoga svijeta. I ta je žurba bila njezina granica.

Zatražio sam olovku i papir. Napisao sam pismo. Bez romantike, bez iluzija: samo istina. Ostavio sam joj ga preko vlasnika, koji je kimnuo kao što se kima nekome tko pokazuje poštovanje.

Sljedećeg sam dana prošao pokraj lokala. Nisam ušao. Htio sam samo promatrati.

Odjednom sam iza sebe čuo brze korake. Udarac u leđa.

Okrenuo sam se.

Bila je to ona.

Izmučeno lice, nervozne oči, kratak dah.

„Imam dvadeset i dvije godine”, rekla je.

„A gdje, jebote, spavaš? Tražila sam te cijelu noć. Ni policija ne zna gdje si.”

Pogledao sam je. Bila je ista djevojka od prethodnog dana, ali bez oklopa. Dijete u svijetu koji proždire odrasle.

Pozdravio sam je. I otišao. Ne iz ravnodušnosti. Iz poštovanja. Jer neke se krhkosti ne smiju dirati: moraš ih pustiti.

Epilog – Arizona

Arizona nije krajolik: ona je granica. A granice se ne prelaze. S njima se suočava.

U ovoj državi vrućina nije temperatura: ona je presuda. Pustinja nije prostor: ona je samoća. Ljudi ne žive, oni odolijevaju.

Upoznao sam četiri žene i sve su imale istu riječ: preživljavanje. Granična policajka, naoružana do zuba, ali sama kao pustinja koju patrolira. Žena iz plemena Navajo, kći nemilosrdne zemlje i sjećanja koje nikada ne zacijeli. Medicinska sestra iz gradova duhova, koja neviđena liječi živote i spašava one kojima ništa nije ostalo. Konobarica imigrantica, dvadeset i dvije godine bijesa i krhkosti, u ratu sa svijetom većim od nje same.

Četiri različita puta. Ista pustinja iznutra.

U Arizoni žene ne čekaju budućnost: traže je svom snagom. A kad je ne nađu, nastavljaju hodati. Jer stati znači nestati.

Muškarci prelaze ovu državu da vide kanjone. Žene je prelaze da izbjegnu smrt. I čine to u tišini, ne tražeći ni od koga ništa.

Razmišljanje – Arizona

Pustinja te uči jednoj stvari: nitko ne preživljava sam.

Pa ipak, žene iz Arizone to čine. Svakog dana. Svake noći. U klimi koja oduzima dah i u društvu koje traži da budeš jaka i kad ne možeš.

To su žene koje nemaju vremena žaliti se. Nemaju vremena sanjati. Nemaju vremena griješiti.

A ja sam, još jednom, učinio ono što uvijek činim: upoznao sam ih, promatrao, slušao, a onda ih pustio. Jer poštovanje dolazi i iz toga da ne zadržavaš. Arizona me podsjetila da postoje životi koji ne traže da ih se razumije: traže samo da ih se ne ignorira.

I ja ih neću ignorirati. Nikada.

ARKANSAS

Arkansas je spora krivulja između brežuljaka, rijeka i drvenih kuća koje škripe. To je savezna država koja ne stvara buku jer bi buka privukla neželjenu pozornost. Ovdje je sve svedeno na голу kost: poljoprivredni rad, zaboravljeni rudnici, izolirane zajednice, četvrti u kojima siromaštvo nije faza nego nasljeđe.

To je Amerika koja živi izvan karte. Bogatstvo je na Zapadu. Modernost je na Sjeveru. Ovdje ostaju drugi: oni koji nisu imali izbora.

Žene Arkansasa one su koje drže na okupu ono što je ostalo: nestabilne obitelji, domove koji se urušavaju, odsutne ili prezaposlene muževe. Žena iz Arkansasa rano odraste, rano se uda i rano ostari.

Ona je: – majka s punim radnim vremenom – medicinska sestra bez diplome – improvizirana psihologinja – kuharica, vozačica, odgajateljica – slabo plaćena radnica u supermarketima, na farmama, u jeftinim klinikama.

Ali tu nije kraj. Arkansas ima i drugu stranu: tešku, skrivenu, sazdanu od poslova koji daju moć, ali oduzimaju živote. Ona je i: – poštanska službenica koja zna tajne cijeloga kraja – voditeljica lokalnih tvrtki, bez bonusa i slave, samo sa stresom – porezna službenica, koje se boje, ali je ne primjećuju, zatrpana papirologijom i niskim plaćama – agentica FBI-ja premještena

ovamo za kaznu ili radi zaštite, prisiljena na šutnju – tehničarka u vodovodu, koja osigurava vodu zajednici koja ne zna ni njezino ime – radnica u farmaceutske tvrtki, gdje se obećavaju lijekovi, a nude iscrpljujuće smjene

Vjera je sidro. Muka je svakodnevna. Samoća je pravilo.

Ovdje žene ne traže emancipaciju: traže predah. I često ga ne nađu.

Poštanska službenica – 48 godina

U Arkansasu je pošta u srcu mjesta. Ona je više od mjesta kroz koje prolaze pisma i paketi: ondje kruže tračevi, čekovi, pritužbe, prijevare i ispovijesti.

Ona je drži na površini. Zna sve o svima. Ali nitko ne zna ništa o njoj.

Za mene je to bilo kao povratak u ured moje majke. Trideset i pet godina u pošti, i neke se dinamike odmah prepoznaju: krute hijerarhije, povjerenje dano nekolicini odabranih, novac koji mijenja ruke, ali uvijek pod nadzorom. Ušao sam već znajući kakav ću odgovor dobiti. Predvidljivost je prednost.

Bila je šala to što mi je Kriss, 48 godina, ravnateljica, otvorila vrata svojega ureda. Odmah se prema meni ponijela kao prema „stranom savjetniku”, s onom znatiželjom pomiješanom s nepovjerenjem kakvu imaju žene naviknute da nikome ne vjeruju, ali umorne od toga da sve rade same.

Najprije mi je pokazala što zna raditi. Zatim, hrabrije, što želi.

Kad je prva prepreka bila svladana, dodir s novcem i njezinim svakodnevnim alatima rastopio je ostalo. Počela je govoriti. Teški

odnosi s upravom, zaustavljena karijera, prekršena obećanja, stalne kontrole, nikakvo priznanje.

„Trebaju mi brza i učinkovita rješenja”, rekla je.

Samo sam joj izrekao latinsku izreku, dobačenu kao provokaciju: „Do ut des.” Dajem ti da bi ti meni dala.

Odmah je shvatila: „Dat ću vam sve što želite ako mi pomognete.”

Tijekom tri dana pripremio sam niz pisama za Glavnu upravu. Pročitala ih je, supotpisala i poslala. Ubrzo zatim stigao je poziv.

Zahtijevala je da je pratim kao savjetnik. Pristao sam. Rezultat je bio jasan: – prijelaz iz službenice u rukovoditeljicu – povećanje plaće – ista uloga – mnogo manje kontrola.

Iz ureda je izašla skačući od radosti. Bio je to problem koji je vukla sa sobom barem pet godina, a u tjedan dana je nestao.

Navečer me odvela na večeru.

Stigla je elegantno odjevena, drukčija nego što sam je vidio u uredu. Bilo je jasno da joj je netko pomogao da se spremi: kolegice, prijateljice, kći. Svi su sudjelovali u tom prijelazu iz „zapuštene” u „vidljivo ženu”.

Na kraju večere otišla je do blagajne platiti. Vratila se a da nije platila. Vlasnik ju je zaustavio: račun je već bio plaćen.

Unaprijed sam ga upozorio: „Ne uzimajte od nje ni centa. To je moj račun.”

Kriss se nasmiješila. Zatim mi je rekla da krenemo. „Odvest ću vas kući. Želim vam dati dar koji zaslužujete.”

Točno sam znao što joj je na umu. Rekao sam joj da pođe naprijed, da ću je sustići za koji trenutak.

Ja sam se, međutim, uputio prema zračnoj luci. Napustio sam saveznu državu.

Tri dana poslije primio sam od nje e-poruku. Napisala mi je da je razočarana mojim ponašanjem, ali i zahvalna. Pronašla je, njezinim riječima, „posebnog muškarca koji nije tražio ništa zauzvrat za to što mi je promijenio život”.

Agentica FBI-ja izvan kursa – 38 godina

Stigla je iz Washingtona, naviknuta na velike istrage, teške brifinge i staklene sobe s muškarcima koji odlučuju o životima drugih. Sada se nalazi u prigradskoj postaji u Arkansasu: jeftina droga, obiteljsko nasilje, tvrdoglave šutnje. Njezina je moć beskorisna. Njezina samoća jest.

Bio sam ondje da Veleposlanstvu prijavim svoje vještine i svoje slabosti. Standardni protokol. Ulazim u njezin ured: Marion, 38 godina, savezna agentica premještena na silu.

„Moramo si reći ti, Nando”, rekla je odmah. „Reci mi: imaš li kakvih slabosti?”

„Da. Žene.”

Ukočila se. „Kako to misliš?”

„Pomažem im, volim ih ako mogu... i ostavljam ih.”

„Zašto?” upitala je. „Zato što ti uvijek žvačeš istim zubima, a mi ih imamo mnogo više. To je stvar ponašanja: ne može se sve zadržati, ne može se sve sačuvati.” Sada je htjela da analiziram nju. „Onda to učini i meni. Reci mi zašto su me premjestili ovamo. Pokaži mi što vidiš.”

Tri minute. Ne više. Bilo je dovoljno da se slomi.

Njezin je problem bio jednostavan: nije mogla kontrolirati svoje emocije. U agenciji kao što je FBI to je prokletstvo. Čini te slabom, čini te nepouzdanom, oduzmu ti istrage i pošalju te ondje gdje ne možeš napraviti nikakvu štetu.

Rekao sam joj. Bez filtara.

Isprva je odbila. Zatim je na trenutak razmislila. I briznula je u plač. Zagrlila me kao što se grli nekoga tko govori istinu kad nitko drugi nije imao hrabrosti za to.

Zatim je potpisala dokumente koji potvrđuju moj položaj. Bio je to logičan čin, ali njezin je potpis bio emotivan.

Na izlasku sam nazvao Washington. Zatražio sam premještaj: „Premjestite me u Miami. Ovdje se ne mogu kretati. Ondje ću biti slobodan.”

Šest mjeseci poslije Marion je još bila u kontaktu sa mnom. Pozivi, e-poruke i molbe za sastanke.

Uvijek sam joj govorio isto: „Nema budućnosti. Ja sam već negdje drugdje.”

Nije odustala. Bila je u FBI-ju. A kad te FBI uzme na nišan, ne pušta odmah.

Farmaceutska radnica – 55 godina

Radi u pogonu koji proizvodi lijekove za cijelu naciju. Snažna ironija: liječi druge, truje sebe. Teške kemikalije, teške smjene, maske koje štite samo napola, plaća koja ne štiti ni od čega.

Nitko ne zna njezino ime. Svi uzimaju tablete koje prolaze kroz njezine ruke.

Moj ulazak nije bio planiran. Sve je počelo na jednoj večeri, nakon covida, kad sam kroz smijeh rekao da sam primio četiri doze Pfizera, sve iz iste serije, i da je ta serija sadržavala „inačicu Viagre” koja jamči trajne učinke. Šala. Jedna od mojih.

Ali netko je za susjednim stolovima slušao. I vijest se proširila po cijelom kraju. Zatim po cijelom svijetu.

Farmaceutska tvrtka htjela me upoznati. Da razumije. Da provjeri. Zato što u Sjedinjenim Američkim Državama dobra društvena buka može udvostručiti cijenu dionice.

Odveli su me u tvornicu. Čim sam ušao, 130 ljudi ustalo je i zapljeskalo. Bio sam crven u licu, a oni su bili uvjereni da ću otkriti „tajnu”.

Rekao sam istinu: „Bila je to šala.” Nisu povjerovali.

Rukovoditelji, direktori i tajnice okružili su me: svatko je htio pojedinost, potvrdu, naznaku tehničke istine.

Ali jedna radnica, 55 godina, ruku uništenih kemikalijama, leđa pognutih od godina nevidljivoga rada, zatražila je razgovor sa mnom. Uveli su je u sobu sa mnom. Ušla je potištena. Prazna. Umorna.

Razgovarali smo četrdeset i pet minuta.

Ne o cjepivima. Ne o serijama. Ne o čudesnoj potenciji.

Razgovarali smo o životu. O neuspjesima koje predstavljaju kao normalnost. O snovima zakopanima jer ondje nitko nema luksuz da ih ima.

Rekao sam joj samo jednu istinu: „Sanjati ne liječi, ali spašava. I stoji manje od najjeftinijega lijeka koji proizvodite.”

Izašla je nasmiješena. Kolegice su je gledale kao da je pronašla univerzalni protuotrov.

„Što ti je rekao?” pitale su je.

Nije odgovorila. A ja nikada neću reći.

Bila je to najjednostavnija tajna na svijetu: riječi, ako ih znaš postaviti na pravo mjesto, otvaraju prostore ondje gdje nije bilo zraka.

A njoj je toga dana bilo dovoljno samo disati.

Elegantna kradljivica – 30 godina

Ne krade iz nagona. Krade zato što Arkansas ne oprašta onima koji su rođeni bez ičega.

Obrazovana je, inteligentna i briljantna na zastrašujući način. Mogla je postati menadžerica, profesorica i savjetnica. Umjesto toga postala je sjena: kreće se između domova, chatova, identiteta, obećanja i propuštenih prilika.

Upoznao sam je na internetu. Na Skype je stigla molba za pomoć, uredan profil, ime koje je izgledalo kao šifra: Last A. Nazvati je lijepom bila je uvreda. Lijepa je bilo preblago rečeno. Kradljivica je bilo prirodno. Glupa je bilo normalno. Zagonetka sa savršenom šminkom.

Zamolila me za pomoć. Dao sam joj je.

U godinu dana skupila je 14.000 dolara, sve za svoje navodne potrebe. Nikada sastanak. Nikada videopoziv. Nikada telefonski razgovor. Samo digitalna pisma, brižljivo sastavljene molbe, hitni slučajevi koji su se činili stvarnima.

Bila je to najslađa prijevara koju sam ikada doživio.

Na kraju sam odlučio otići je potražiti. Little Rock. Grad Billa i Hillary Clinton.

Upoznao sam njezinu majku, Ritu. Ljubaznu, zbunjenu ženu koja zapravo nije poznavala svoju kćer. Kad me vidjela, nije ni trepnula; dapače, zatražila je od mene još novca, s prirodnošću nekoga tko diše.

U tom sam trenutku vidio istinu.

Nije bila sama. Bila je povezana sa skupinom u Gani. Vraćala je 55 % svoje zarade. Profesionalka iz nužde. Svi su me pitali kako sam mogao nasjesti na tako prljavu igru. Kako sam mogao vjerovati. Plaćati. Ustrajati. Prihvaćati.

Ali odgovor je bio jednostavan i bio mi je jasan iznutra:

Oni koji su stvoreni da pomažu ne misle na loše. Vide samo dobro koje mogu učiniti, čak i kad im svijet pokazuje suprotno.

Epilog – Arkansas

Arkansas nije savezna država: to je spora zamka. Mreža siromaštva, šutnje, minimalnoga rada i života koji tiho blijede. Žene koje sam ovdje upoznao nisu tražile spas. Tražile su samo mjesto gdje mogu disati.

Poštanska službenica, kraljica svih tajni kraja, htjela je samo ponovno steći svoju vrijednost. Agentica FBI-ja, koja je pala s visine, borila se više protiv same sebe nego protiv kriminala. Farmaceutska radnica, nevidljiva među tabletama i kemikalijama, spašavala je svijet trujućim sebe malo-pomalo. A Elegantna kradljivica... bila je savršen simbol ove države: inteligentna, briljantna, ali prisiljena odabrati put koji joj je život nametnuo.

Arkansas mi je pokazao jednu jednostavnu stvar: ovdje žene preživljavaju kako znaju. Neke izdrže. Neke su pobjegle. Neke klize u sjenu jer svjetla ondje nikada nije bilo.

I sve one, na ovaj ili onaj način, ostaju odsutne. Ne zato što ih nema. Nego zato što ih nitko ne vidi.

Razmišljanje – Arkansas

U ovoj sam državi shvatio da siromaštvo nije ekonomsko stanje. To je emocionalno, kulturno i mentalno stanje. To je duboko uvjerenje da čovjek ne zaslužuje ništa drugo. Oni koji su ovdje rođeni moraju se boriti protiv nenapisane sudbine.

Žena iz Arkansasa nema budućnost: gradi je golim rukama. Svaki dan. Unutar društva koje govori o prilikama, a dijeli samo preživljavanje.

Ovdje sam vidio nešto jasno:

Žene ne padaju.

Puštaju ih da padnu.

A pravi grijeh nije siromaštvo. To je ravnodušnost onih koji gledaju i prolaze.

Ja ne prolazim. Gledam, slušam, pišem. I iznosim ove priče iz ove zemlje jer bi, da to ne činim, ostale zakopane kao i sve ovdje: u šutnji, prašini i sramu.

KALIFORNIJA

Kalifornija nije savezna država: to je masovna iluzija.

Onima koji je promatraju izdaleka: sunce, palme, film, tehnologija, ocean, američki san. Onima koji je žive odozdo, ona je stalni lom:

krajnje bogatstvo nekoliko metara od apsolutnoga siromaštva, visokotehnološki rad uz berbu u poljima, zatvorene vile i plastični šatori na pločniku. To je mjesto kamo svijet dolazi tražiti mogućnosti, a pronalazi unaprijed napisane hijerarhije.

Za žene je Kalifornija lažno obećanje: – prividna sloboda – proglašena prava – razmetljivo izložene prilike.

ali pravilo je uvijek isto: ako ne možeš pratiti ritam, nestaješ.

Odsutnosti ovdje nisu šutnje: to su tijela koja sustav ostavlja za sobom ne osvrćući se.

Žena iz Silicijske doline – 39 godina

Zovu je „prijestolnicom inovacija”, ali Silicijska dolina zatvoreni je feud u kojem je moć muška, bijela ili azijska, inženjerska, natjecateljska do delirija.

Žene su ovdje službeno dobrodošle: – programi raznolikosti – korporativni etički kodeksi – paneli o rodnoj ravnopravnosti – nasmiješene fotografije u godišnjim izvješćima.

Ali u sobama koje su važne prizor je drukčiji.

Ima dvije diplome, magisterij, savršen engleski i visoke tehničke vještine. Radi na digitalnim proizvodima, podacima i platformama. Dane provodi na sastancima na kojima o pravim idejama odlučuju tri osobe: dvije za stolom, jedna na ekranu.

Od nje zahtijevaju meke vještine, sposobnost posredovanja i empatiju. Dodjeljuju joj koordinacijsku ulogu, ne zapovjednu. Žele da bude prisutna, ali ne i protagonistica.

Majčinstvo je u tom sustavu logistička anomalija. Postoje pogodnosti, dopusti, potpora, usluge zamrzavanja jajnih stanica,

tvrtkin vrtić – ali uvijek uz jedan neizgovoren uvjet: ne smiješ usporiti.

Ako zatrudni, doživljavaju je kao potencijalni problem. Ako ne zatrudni, vide je kao „muškarca u suknji”, zamjenjivu kao i sve ostale. U oba slučaja ona je alat: nikada središte pozornosti.

Većernji sastanci, „hitni” vikendi i kasnonoćni pozivi s Azijom ili Europom ne utječu na tvoj privatni život. Sustav zahtijeva potpunu dostupnost.

Kad se slomi – izgaranje, tjeskoba, nesanica, kriza smisla – odgovor je uvijek isti: – joga – mindfulness – privatna terapija.

Nikada strukturna promjena. Nikada istinska preraspodjela moći.

Njezina odsutnost nije fizička: simbolička je. Prisutna je u svakom procesu, ali nikada u konačnom priznanju.

Tehnologija svijetu prodaje priče o osnaživanju žena. Ali duboko unutra žene ostaju iznimke kojima treba upravljati, a ne stupovi koje treba priznati.

Migrantica iz Central Valleyja – 28 godina

Central Valley dio je Kalifornije koji turisti ne vide i koji filmovi ne snimaju.

To je poljoprivredni koridor koji hrani pola zemlje: – voćnjaci – povrće – bademi – vinogradi – prerađivačka industrija.

U tom je krajoliku žena migrantica nevidljiva pokretačka snaga lanca. Dolaze iz Meksika, iz Srednje Amerike, iz siromašnih zajednica bez prave alternative. Mnoge su bez dokumenata, druge imaju krhke dokumente, a sve dijele isto stanje: njihovo postojanje ovisi o tome da ne stvaraju probleme.

Radi u poljima, u staklenicima i u pogonima za pakiranje. Iscrpljujuće smjene, pognuta leđa, ekstremna vrućina, pesticidi u zraku, suptilan i stalan nadzor. Malo govori, mnogo gleda, sve sluša.

Plaća je niska, često ispod stvarnoga minimuma. Prekovremeni sati nisu uvijek zabilježeni. Bolovanje nije pokriveno: one koje izostanu s posla zamijene drugima.

Nasilje je rašireno, ali često ostaje nezabilježeno: – uznemiravanje na poslu – seksualne ucjene – prijetnja gubitkom posla – prijetnja prijavom vlastima.

Prijaviti znači riskirati da izgubiš sve. Šutjeti znači nastaviti donositi kući nešto za djecu.

Njezina je odsutnost institucionalna: ne pojavljuje se u javnim statistikama, nema predstavništvo, ne sudjeluje u raspravama na kojima se odlučuje o poljoprivredi i nitko je ne pita kad se raspravlja o ekološkoj tranziciji ili održivim opskrbnim lancima.

Ona je žena koja drži hranu cijele nacije, a nema pravo na mjesto u službenoj priči.

Kalifornija se reklamira kao „zelena”, brižna za okoliš, zdravlje i budućnost. Ali na poljima njezina poljoprivrednoga srca žene rade u uvjetima koji opovrgavaju svaki slogan.

Žena iz industrije slike – 32 godine

Hollywood, televizijski studiji, digitalne platforme, agencije, oglašavanje, društvene mreže. Kalifornija je izgradila globalno gospodarstvo utemeljeno na slici. U središtu te mašinerije je žena korištena kao površina.

Glumica, statistkinja, model, influencerica, figura u pozadini. Ono što se kod nje prvo uzima u obzir nije etičko, kulturno ni profesionalno: estetsko je.

Postoje točno određene kategorije „ženskih uloga”: – mlada žena za reklame – „obična” žena za obiteljske kampanje – hiperseksualizirano tijelo za neke ciljne skupine – umirujuća figura za druge.

Casting nije samo odabir: to je kulturni filter. Odlučuje tko se smije pokazati, tko se može prodati, a tko se odbacuje.

Izričiti i prešutni zahtjevi uvijek su isti: – uklopiti se u određenu težinu – prihvatiti šminku, retuše, preinake – prilagoditi se stereotipnim scenarijima – ne proturječiti onima koji plaćaju.

Svaka koja pokuša odbiti određene scene ili situacije smatra se „teškom”. One koje prijave zlostavljanje ili ucjenu bivaju izolirane, etiketirane i često zamijenjene šutnjom.

Velike globalne kampanje govore o pozitivnom odnosu prema tijelu, poštovanju, osnaživanju i uključivosti. Ali u uredskim hodnicima, na castinzima i na produkcijskim sastancima pravi kriteriji ostaju staromodni, banalni i nasilni.

Žena je ovdje hipervidljiva kao slika i nevidljiva kao slobodan subjekt.

Njezina je odsutnost psihološka: odvojena je od same sebe, pretvorena u brend, prisiljena mjeriti svoju vrijednost brojkama: pregledima, lajkovima, pratiteljima, angažmanom.

Iza svakoga savršenog lica otisnutog na plakatu stoji osoba koja često nema gotovo nikakvu kontrolu nad vlastitim prikazom.

Beskućnica – 50 godina

Kalifornija ima i jednu od najvećih populacija beskućnika u Sjedinjenim Američkim Državama.

Šatori ispod nadvožnjaka, improvizirani logori uz kanale, ljudi koji žive u automobilima, u oronulim kamperima i na pločnicima pretvorenima u stambene hodnike. Los Angeles, San Francisco, Oakland, San Diego: siromaštvo je posvuda, vidljivo i ignorirano.

Beskućnica je dvostruko izložena: – kao siromašna žena – kao ranjivo žensko tijelo.

Često ima iza sebe: – nepriuštive najamnine – izgubljene poslove – razorne rastave – obiteljsko nasilje – neliječene zdravstvene probleme – ovisnosti korištene kao anestetik.

Noć nikada nije odmor: ona je obrana. Čuvati nekoliko stvari, vreću za spavanje, torbu, dokument, uspomenu. Socijalne službe postoje, ali one su: – spore – nedostatne – birokratske – ponekad ponižavajuće.

Beskućnice izmiču točnim statistikama: one su te koje se sele, koje mijenjaju mjesta da izbjegnu napade, koje ne idu u prihvatilišta jer se boje, koje ne vode djecu u službe iz straha da će im ih oduzeti.

Njezina je odsutnost moralna: društvo je vidi, ali je ne priznaje kao dio sebe. Opisuju je kao problem, nikada kao posljedicu političkih i ekonomskih izbora.

Kalifornija, koja govori o digitalnoj uključenosti, inovacijama i održivoj budućnosti, supostoji sa ženama koje peru kosu na javnim fontanama, koje se presvlače na parkiralištu, koje jedu zahvaljujući pučkoj kuhinji.

Nijedna od njih nije „ekstreman slučaj”. One su normalna posljedica modela koji kao neizbježan prihvaća pad onih koji ne mogu podnijeti troškove života.

Epilog – Kalifornija

Kalifornija je izlog svijeta i, u isto vrijeme, njegova stražnja soba.

Izvana izlaže: – tehnologiju– film– glazbu– sveučilište– inovacije

Iznutra skriva: – poljoprivredno izrabljivanje – nejednakosti na tržištu nekretnina – krajnju nesigurnost – ovisnosti – strukturno beskućništvo. Žene ovdje nisu odsutne zato što ih nema. Odsutne su zbog zasićenosti slikama.

Kad neko mjesto neprestano posvuda prikazuje ženska tijela – na ekranima, plakatima, u videozapisima, reklamama, na društvenim mrežama – svijetu daje iluziju da su žene u središtu.

U stvarnosti: – žena koja radi u tehnologiji malo upravlja – migranticu u poljima nitko ne sluša – profesionalka slike sabijena je u unaprijed izrađene uloge – beskućnicu izbjegavaju pogledom.

Kalifornija dokazuje da odsutnost nije samo praznina: može biti i prekomjerna zastupljenost bez stvarne moći.

To je država u kojoj se žene pojavljuju posvuda, ali ih se priznaje mnogo manje nego što svijet zamišlja.

Razmišljanje – Kalifornija

Na Aljasci je odsutnost mraz. U Alabami je povijest. U Arizoni je na granici. U Kaliforniji je šminka.

Ovdje je odsutnost žena prikrivena: – progresivnim sloganima – korektnim reklamnim kampanjama – konferencijama o ravnopravnosti – motivacijskim pripovijedanjem.

Govorimo o „uključivosti”, ali prava se uključivost mjeri trima konkretnim parametrima: – tko odlučuje – tko je bolje plaćen – tko si može priuštiti reći ne.

U te tri točke kalifornijske žene – u svim društvenim slojevima – prečesto ostaju iza:

– menadžericu se trpi sve dok ne zahtijeva punu moć – migranticu se ostavlja na miru sve dok podnosi težak rad bez prosvjeda – profesionalku slike koristi se sve dok odgovara ciljnoj skupini – beskućnicu se ignorira sve dok ne ometa promet ili javni red

Svijet gleda Kaliforniju da bi razumio budućnost. Ali kad bi doista pogledao žene koje je drže na površini, otkrio bi jednostavnu istinu:

Nema budućnosti na mjestu koje normalizira odsutnost

onih koji ga podupiru.

Zato je Kalifornija uključena u ovaj svezak. Ne kao mit, ne kao razglednica, ne kao neprijatelj. Kao dokaz.

Jedna od svjetskih prijestolnica mašte, gdje ono što je najteže vidjeti uvijek ostaje isto: stvarni životi žena koje nikada ne završe na ekranu.

COLORADO

Colorado je država koja se pretvara da je jednostavna, ali nije. To je Amerika koja živi između dviju krajnosti:

– planine koje izgledaju kao zaštita – gradovi koji funkcioniraju kao društveni laboratoriji

To je čisto, uredno, površno progresivno područje, ali s vrlo jasnim proturječjima: krajnje previsoki troškovi života, nevidljiva segregacija, tehnički poslovi, zatvorena naselja i tiha društvena izolacija.

Ovdje žene ne nestaju zbog očitog nasilja. Nestaju zbog pretjeranoga reda, kulturnoga pritiska i zagušujućih društvenih očekivanja.

Colorado je država koja mnogo traži, a malo vraća. Žene koje ondje žive održavaju tešku ravnotežu:

– tehnički i mentalni rad – obitelji koje zahtijevaju potpunu prisutnost – zajednice koje promatraju i sude – mentalno zdravlje bez prostora – zemljopisna izolacija prerusena u „kvalitetu života”.

To je država u kojoj ne padaš zato što te netko gurne. Padaš zato što nitko ne vidi kako kliziš.

Žena iz Denvera – 35 godina

Denver je moderan, funkcionalan i čist. Svi govore o tehnologiji, startupima i kvaliteti života. Ali u praksi to je grad koji od žena mnogo traži, a zauzvrat daje iznimno malo.

Ona je profesionalka: – diplome – tehničke vještine – stalan posao – srednje visoka plaća.

Sve je savršeno, na papiru.

Živi pod stalnim pritiskom: učinak, ciljevi, sastanci, upravljanje projektima, mjerljivi rezultati svaki tjedan.

Tvrtke govore o ravnoteži između posla i privatnoga života. Ali zahtijevaju stalnu dostupnost.

Ima skup stan, pun raspored i pomno organiziran život. Ne pada zbog siromaštva: pada zbog iscrpljenosti.

Njezina je odsutnost mentalna. Uvijek radi, uvijek misli, drži sve na okupu – dok nešto ne pukne. A kad pukne, pukne u tišini.

Planinska učiteljica – 42 godine

Izvan Denvera i Bouldera Colorado mijenja lice. Planine, male zajednice, mjesta u kojima zimi ostaje malo ljudi, a ljeti se turisti slijevaju da bi fotografirali.

Učiteljica je ovdje stup područja: – poučava – vodi – prati – poznaje sve – psihološka je potpora – proširena je obitelj za djecu.

Živi među snijegom, izoliranim cestama i malim školama. Opterećenje joj je golemo, plaća ograničena.

Njezina je odsutnost institucionalna: podupire zajednicu, ali nikada ne sudjeluje u političkim odlukama. Ona je žena koja radi da bi cijeli kraj održala na površini, a da nije priznata.

Žena iz indijanskih rezervata – 30 godina

„Nevidljivi” dio Colorada njegovi su rezervati. Područja u kojima povijest teži više od modernosti.

Žene domorodačkih naroda proživljavaju tri razine ugnjetavanja: – strukturno siromaštvo – unutarinja patrijarhalna kultura – vanjsko institucionalno napuštanje.

Često radi u socijalnim programima, plemenskim školama i oskudno opremljenim zdravstvenim centrima. Bori se s ovisnošću, depresijom, obiteljskim nasiljem i zemljopisnom udaljenošću koja potpuno izolira.

Njezina je odsutnost kulturna: moderni Colorado ne smatra je dijelom svojega identiteta, a njezina joj zajednica ne priznaje uvijek pravo da se iznova izmisli. Ona je žena koja podupire cijeli narod dok je svijet ignorira.

Žena sa skijališta – 27 godina

Aspen, Vail, Breckenridge, Telluride. Luksuz, novac, zimski sportovi, sezonsko gospodarstvo.

Žena koja ovdje radi – konobarica, barmenica, operaterka žičare, recepcionarka, instruktorica – živi u dvostrukom svijetu:

– iznimno bogati turisti – radnici koji sve drže

Radi bez stalnoga radnog vremena, slabo je plaćena i često nesigurno zaposlena. Dijeli sićušne sobe s drugim radnicima da bi mogla platiti najamninu.

Okružena je bogatstvom, a ipak ostaje izolirana. Mora izlaziti na kraj s arogantnim turistima, sezonskim menadžerima i stalnim zahtjevima.

Njezina je odsutnost ekonomska: stvara bogatstvo za sve, ali ostaje siromašna.

Epilog – Colorado

Colorado je država koja se čini savršenom, ali nije. Uredna je, bogata, moderna i društveno uravnotežena – na papiru. Ali njezine žene žive na trima rasjedima:

– mentalni pritisak – teritorijalna izolacija – institucionalna odsutnost

Nema skandala, nema masovnih činova nasilja, nema kaosa. I upravo je zato njihova odsutnost još teža.

Ovdje žene ne padaju zato što ih netko gurne. Padaju zato što svi pretpostavljaju da mogu izdržati.

Razmišljanje – Colorado

Snaga žena Colorada nije u stvaranju buke. I nije u tome da dospiju u vijesti.

To je suptilna, moderna, inteligentna odsutnost. Teško ju je prepoznati, lako ignorirati.

Colorado uči jednostavnu stvar: odsutnost nije samo siromaštvo, nasilje, hladnoća ili zatočenost. Može biti i red. Može biti i blagostanje. Može biti i očekivanje.

Kad ženu ne preplavi kaos, nego „sve funkcionira kako treba”, problem nije vidljiv – ali je stvaran.

I zato je i Colorado ovdje: da podsjeti da ženska odsutnost nema samo jedno lice. Ima ih pedeset. Jedno za svaku saveznu državu.

CONNECTICUT

Connecticut je država koju mnogi zamišljaju, ali malo tko doista poznaje. Izvana je elegantan: besprijekorni gradići, čista predgrađa, izvrsne škole, skupo gorivo, uredni pločnici, kuće sa savršenim travnjacima. To je „visoka” strana Amerike, ona koja nikada ne podiže glas, ona koja organizira, upravlja i vodi.

Ovdje se sve čini u ravnoteži, ali ta ravnoteža nije prirodna: to je stalan pritisak, neprekidno održavanje pristojnosti, izgleda, očekivanja.

Connecticut ne traži od tebe da blistaš. Traži da nikada ne pogriješiš.

To je država u kojoj se može dobro živjeti samo ako vrijede tri stvari: – društveno natjecanje – emocionalna kontrola – tiha prosudba zajednica

Žene ovdje ne nestaju zbog siromaštva ili očitog nasilja. Nestaju zbog prisilne prilagodbe. Pristojan nestanak: bez vike, bez skandala, bez vijesti.

To je profinjena odsutnost, ali ipak odsutnost.

Službenica u osiguravajućem društvu – 40 godina

Connecticut je prijestolnica osiguranja Sjedinjenih Američkih Država. Hartford to razglašava posvuda: „Insurance Capital of the World”.

Iza tih slogana tisuće su žena koje sjede pred beskrajnim ekranima: – reklamacije – police – algoritmi rizika – digitalna papirologija – procedure – metrike.

Njihov je rad precizan, tehnički i pomno vođen. Svaka pogreška košta tvrtku novca, a njih vremena. Svaka odluka mora biti obrazložena, dokumentirana, odobrena i potvrđena.

Dan je lanac kontrole.

Ona sve drži na okupu jer sustav od nje očekuje da bude besprijekorna. I plaća je dobra: izvrsna, u usporedbi s drugim krajevima.

Ali emocionalna je cijena iznimno visoka.

Žene se ovdje ne slome. Polako se prazne, bez ikakve buke. Jer u tim uredima nitko ne pita kako si. Pitaju samo: „Kako napreduješ?”

Njezina je odsutnost mentalna: prisutna svaki dan, ali odvojena od same sebe.

Žena iz bogatih predgrađa – 45 godina

Bogati dio Connecticuta svijet je za sebe. Goleme kuće, tihi SUV-ovi, savršeni vrtovi, privatne škole, drevne društvene norme.

Ovdje žene ne rade uvijek „vani”: rade unutar društvenoga sustava.

Njezina je uloga kulturna: – bespriječna majka – usklađena supruga – prisutnost u odborima – vođenje kuće – raspoređeno volontiranje – savršena slika.

Ako se raspada, ne smije to reći. Ako je nesretna, ne smije to pokazati. Ako je sama, nitko ne smije znati.

Njezina je odsutnost znak identiteta: nestaje iza uloge koju mora utjeloviti.

Na mjestu gdje je „sve savršeno” ne može si dopustiti da se vidi ijedna pukotina.

To je elegantan zatvor, ali ipak zatvor.

Žena s elitnoga sveučilišta – 34 godine

U New Havenu nalazi se jedno od najprestižnijih sveučilišta na planetu: Yale.

Akademsko okruženje djeluje progresivno, moderno i pozorno. Ali ispod površine kriju se krutost, žestoko natjecanje i očekivanja do neba.

Istraživačica živi paradoks: – obrazovana je – kompetentna je – pripremljena je – središnja je u kulturnoj proizvodnji.

ali i nju slama sustav.

Publikacije, konferencije, potpore, članci, mentorstvo, nastava, unutarnji odnosi. Neprekidan napor koji prožima život, um i tijelo.

Kolegice su često suparnice. Kolege muškarci još dominiraju povijesnim katedrama.

Njezina je odsutnost institucionalna: znanje koje proizvodi podupire sveučilište, ali njezina karijera napreduje sporije, nesigurnije, više u zraku.

Mnoge izdrže. Mnoge odu.

Yale ostaje savršen. One nisu.

Žena iz mješovitih četvrti – 31

godina

Izvan bogatih predgrađa i daleko od elitnih sveučilišta nalazi se pravi Connecticut: niske plaće, visoke najamnine, nesigurni poslovi, mješovite zajednice i socijalni sustav koji ne funkcionira uvijek.

Žene su ovdje skriveni stup: rade u supermarketima, javnim školama, domovima za skupni smještaj, socijalnim službama, malim tvrtkama i primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Sve drže: – slabo plaćen posao – djecu – širu obitelj – spor javni prijevoz – stalan stres.

Njezina je odsutnost ekonomska: mnogo radi, malo zarađuje i ne napreduje.

I živi u upečatljivom paradoksu: živi u jednoj od najbogatijih država Amerike, a ne osjeća se dijelom bogatstva.

Jer je bogatstvo ovdje privatno, a ne društveno.

Epilog – Connecticut

Connecticut se čini „sigurnim”, „čistim”, „stabilnim”. I na neki način to i jest.

Ali to je i jedan od krajeva u kojima žene najlakše nestaju bez glasa. Ne zbog nasilja, ne zbog gladi, ne zbog hladnoće. Zbog društvenih očekivanja.

To je odsutnost glatke površine: bez kaosa, bez vike, bez dojmljivih statistika. Samo životi slomljeni visokim zahtjevima i niskim nagradama.

Nitko ne primjećuje jer sve funkcionira. I upravo je to ono što to čini opasnim.

Razmišljanje – Connecticut

U mnogim je državama odsutnost uočljiva. Ovdje je diskretna. Pristojna. „Normalna”. Connecticut pokazuje da žena može imati: dom, posao, prihod, sigurnu četvrt, uglednu zajednicu.

i u isto vrijeme biti potpuno nevidljiva kao osoba.

Društvena savršenost tanka je oštrica. Traži od tebe da se smiješiš dok ti oduzima prostor.

Connecticut uči da odsutnost može nastati i iz previše reda, previše pristojnosti, previše kontrole.

I da nijedno društvo nije doista napredno dok ženama ne dopusti da budu prisutne a da ne moraju biti savršene.

DELAWARE

Delaware je sklizava država. Mala, tiha i fiskalno stegnuta. Čini se kao sitnica, ali ključan je dio američkoga pogona.

Ovdje nema golemih metropola, pustinja, planina ni blistavih zrcala. Postoji skriveno gospodarstvo, diskretna politika, birokracija koja tiho pokreće milijarde.

Delaware je mjesto gdje Amerika registrira svoje tvrtke, čuva svoj novac i podmiruje svoje račune. Mjesto u sredini: ni prebogato, ni presiromašno, ni prebučno.

To je savršena siva zona.

U Delawareu ženska odsutnost ne eksplodira. Isparava. Polako, postojano, nevidljiva u brojkama i javnom diskursu. Ovdje žene nestaju zbog tihoga preopterećenja, zbog poslova premalih da bi ih se uzelo u obzir, zbog uloga koje nikada ne ulaze u nacionalnu priču.

Službenica u korporativnom uredu – 38 godina

Delaware je pravno sjedište više od milijun američkih tvrtki. Ondje se arhiviraju korporativni dokumenti, spajanja, trustovi, promjene vlasništva, porezni dokumenti i transakcije vrijedne milijarde.

Svijet misli da taj posao obavljaju veliki menadžeri. Obavljaju ga žene koje sjede u kabinama bez prozora i upravljaju beskrajnim tokovima dokumenata.

Radi u urednom uredu, punom pravila, procedura i kontrola. Gotovo nikada ne griješi jer pogreška može koštati milijune. Brza je, precizna i nevidljiva.

Njezin se dan sastoji od: obrazaca, potpisa, protokola, provjera, e-poruka, kontrolnih popisa.

Njezin rad podupire cijeli gospodarski sustav. Ali nitko ga ne vidi. Nitko ga ne priznaje. Nitko o njemu ne govori.

Njezina je odsutnost strukturna: održava papirnato carstvo na površini a da se nikada ne pojavi u pričama o moći.

Žena iz skladišta i logistike – 33 godine

Delaware nije samo birokracija. To je i luka, teretni promet, skladištenje i opskrbi lanci.

Žena ovdje radi u: – hladnjačama– sortirnim centrima– industrijskim skladištima– prehrambenim tvrtkama– noćnoj koordinaciji. Teške smjene, brz ritam, pognuta leđa, hladan zrak. Ponavljajući pokreti, opasnost od ozljeda, stalan nadzor.

Plaća joj je niska. Ugovor joj je često nesiguran. Život joj je bez rezerve.

Njezina je odsutnost ekonomska: naporno radi, malo zarađuje i nikada ne napreduje.

Ona je žena koja drži skriveni dio trgovine dok svijet gleda samo velike gradove.

Žena u primarnoj zdravstvenoj zaštiti – 47 godina

Delaware nema golem zdravstveni sustav. Ima minimalnu i iznimno krhku mrežu primarne zaštite.

Žena ovdje podupire: – domove za umirovljenike– male liječničke ordinacije– zdravstvene centre u zajednici– kućnu njegu– potporu usamljenim starijim osobama– zaboravljene kronične bolesnike.

Njezin je rad emocionalan, fizički i neprekidan. Vidi više patnje nego što može podnijeti. Radi prekovremeno bez priznanja. Zarađuje manje nego što zaslužuje.

Njezina je odsutnost društvena: zamjenjuje Državu ondje gdje Država ne može doprijeti, ali nitko je ne smatra bitnim dijelom

sustava.

Kad nje nema, sve se raspada. Ali kad radi, nitko ne primjećuje.

Žena iz siromašne četvrti – 29

godina

Delaware ima i svoje krhke dijelove: četvrti obilježene siromaštvom, obiteljskim nasiljem, drogom i zapuštenošću. Žene se ovdje suočavaju s tri problema odjednom: nesigurnim zaposlenjem, rastućim troškovima života i slabom socijalnom zaštitom.

Radi kao blagajnica, čistačica, sezonska radnica, dadilja i pomoćnica u kuhinji. Pere, čisti, skrbi i uređuje tuđe domove.

Njezin je dan jurnjava: djeca, autobusi, smjene, kupnja, kuća, problemi.

Njezina je odsutnost urbana: živi u gradu koji govori o preporodu, ali za sobom ostavlja upravo žene koje ga drže na površini u najgorim trenucima.

Epilog – Delaware

Delaware nema dramu Kalifornije, ledene temperature Aljaske ni surovost Juga.

U njemu ima nešto drukčije: normalnost kao oblik nevidljivosti.

Ovdje ženski rad ne stvara buku jer je: – tehnički – ponavljajući – bitan – tih – malo pripovjedan.

Nikada nema eksplozije. Postoji stalno trošenje.

Žene ne dospijevaju u naslove. Ne prosvjeduju masovno. Ne traže prostor. Jednostavno izdržavaju.

I upravo ih to čini nevidljivima.

Razmišljanje – Delaware

Delaware pokazuje da ženska odsutnost može poprimiti još podmukliji oblik: savršeno upravljanje šutnjom. Ovdje su žene pokretačka snaga: – birokracije – koordinacije – osnovne zdravstvene zaštite – minimalnih usluga. a ipak se nikada ne pojavljuju u pričama Amerike. Odsutnost nije buka. Ona je pozadina. I Delaware je dokaz toga: mjesto kroz koje zemlja uvijek prolazi, ali žena uvijek stoji na mjestu.

Ferdinando Frega